
דפים לחקר השואה

מאסף לה

גיליון מיוחד לרגל יום הולדתו ה-95 של פרופ' יהודה באואר

המרכז הבין-לאומי ע"ש ויס-לבנת לחקר השואה והוראתה

בשיתוף אוניברסיטת חיפה ובית לוחמי הגטאות

אוניברסיטת חיפה, תשפ"ב

נתמך על ידי הקצבה של ועידת התביעות

In appreciation to the Conference on Jewish Material Claims Against Germany (Claims Conference) for supporting this publication.

בסיוע מכון שטרוכליץ לחקר השואה

עורכים:
מיכל אהרוני
שטפן איריג
גבריאל רוזנפלד

מערכת:
אריה כוכבי (יו"ר)

איליה אלטמן, ברברה אנגלקינג, אלינה בוטה, דוריס ברגן, עמוס גולדברג, סימון גיגליוטי, יואב גלבר, אטינה גרוסמן, חסיה דינר, סוזנה הייס, ג'נט וורד, חנה יבלונקה, דניאל מגילאו, יוהנה מיכליץ, קיטי מילט, מיכאל מנג, ביל גיוון, דן סטון, דיטר פוהל, רנה פוזנסקי, עמית פינצ'בסקי, תומאס קונה, אלון קונפינו, מארק רוזמן, אלווין רוזנפלד

מרכז המערכת: יואב ירון

תרגום: מאירה טורצקי
עריכת לשון: אילנה דנון
הגהה: לאה לוטרשטיין
עיצוב העטיפה: אורלי הצופה
סדר ועימוד: נוגה יוסלביץ, אוניברסיטת חיפה

על הכריכה: פרופ' יהודה באואר מאת הצייר והמאייר ניצול השואה יעקב גוטרמן,
באדיבות המאייר.

ISSN 0333-5151

תוכן המאמרים על אחריות המחברים

© כל הזכויות שמורות למרכז הבין-לאומי ע"ש ויסלבנט לחקר השואה והוראתה, אוניברסיטת חיפה

הודפס בישראל, תשפ"ב–2022

הדפסה: מפעל השכפול, אוניברסיטת חיפה

דפים לחקר השואה הוא כתב עת רב־תחומי דו־לשוני (עברית ואנגלית) שפית. המאמרים המוגשים לפרסום נשלחים לחוות דעת של שני קוראים חיצוניים.

מאמרים יש לשלוח למערכת דפים לחקר השואה. המאמרים בעברית יוגשו על פי קובץ ההנחיות לכותבים של "דפים" המופיע באתר. המאמרים באנגלית יותקנו על פי מדריך הכתיבה לכללי כתיבה וציטוט של אוניברסיטת שיקגו (Chicago Manual of Style).

כתובת המערכת: מערכת דפים, המרכז הבינ־לאומי ע"ש ויס־לבנת לחקר השואה והוראתה, אוניברסיטת חיפה, הר הכרמל, חיפה 3498838
ניתן לשלוח עותק בדואר אלקטרוני לכתובת: JHR@univ.haifa.ac.il

כל המאמרים המופיעים בדפים לחקר השואה משנת 2006 ניתנים לקריאה גם באתר האינטרנט: holocaustjournal.haifa.ac.il

מאמרים באנגלית שהתפרסמו משנת 2009 ניתנים לרכישה באתר המקוון של ההוצאה לאור של טיילור ופרנסיס: <http://www.tandfonline.com/toc/rdap20/current>

בית לוחמי הגטאות הוקם ב־1949 ביוזמתם של ניצולי שואה שראו בהקמת הקיבוץ והמוזיאון סמל לתקומתם האישית והלאומית.

למן ימיו הראשונים של המוזיאון עסקו מקימיו באיסוף חומר תיעודי רב. יצירות אומנות, תצלומים, סרטים, חפצים ומסמכים נאספו אל הארכיון ושימשו בסיס להקמת עשר תערוכות ותערוכות אומנות המתחלפות.

המייסדים, בוגרי תנועות הנוער והמחתרות הלוחמות בשואה, שמו להם למטרה לחנך את הצעירים הישראלים על ערכי הסולידריות והאחריות החברתית שבשמה פעלו, וראו במאבק על שוויון ערך האדם ועל צדק ואמפטיה אנושית את תכלית פועלם לאחר השואה.

במוזיאון פועל מרכז חינוכי, המזמין קהל מגוון ללמוד על מאורעות השואה ולדון בערכים האנושיים הטמונים בעיסוק בנושא.

כמו כן פועלים במוזיאון אגף "יד לילד", ובו תצוגות ייחודיות ופעילות חינוכית המותאמות לילדים צעירים ומספרות על גורלו של הילד היהודי בשואה, וכן "המרכז לחינוך הומניסטי", הפועל לטיפוח מעורבות, סובלנות ורגישות חברתית.

בית לוחמי הגטאות הוא מוזיאון ובו ארכיון ייחודי ומרכז חינוכי מוביל בתחומו, המשפיע על עיצוב תודעת השואה במדינת ישראל.

תוכן העניינים

7	דבר העורכים
	מיכל אהרוני
9	גיליון מיוחד של "דפים לחקר השואה" לכבוד יהודה באואר ביום הולדתו ה-95: מברא
<hr/>	
יהודה באואר כמורה ומנטור	
<hr/>	
15	דליה עופר הרהורים על דרך אקדמית: ההשראה של מורה ומנטור
24	דוד זילברקלנג להתבונן בשואה בגובה העיניים: כמה לקחים מהתוקר והמורה הדגול
32	דינה פורת ומרק ויצמן יהודה באואר והברית הבינ-לאומית לשימור זכר השואה (IHRA)
<hr/>	
סוגיות תאורטיות	
<hr/>	
38	כריסטופר בראונינג יהודה באואר, המושגים "השואה" ו"ג'נוסייד" וסוגיית הקולוניאליזם ההתיישבותי
48	שאול פרידלנדר פשע יסודי
53	אלוין ה' רונפלד האם שונאי יהודים הם "אנטי־שמים" או "אנטי־שמים"? מוגש בהוקרה ליהודה באואר
59	חוי דרייפוס המשגת התגובה היהודית: בין עמידה להתנגדות
<hr/>	
דיונים היסטוריוגרפיים	
<hr/>	
69	דן מכמן סולידריות, תקווה והתמודדות עם אלוהים: ההיבט של רצון החיים של העם היהודי בעת החדשה כתמה מרכזית בהיסטוריוגרפיה של יהודה באואר

77	<p>זוברט רוזט מידע על השואה בהונגריה לפני הכיבוש הגרמני: עיון מחודש</p>
86	<p>מיכאל ברנבאום כיצד העריך יהודה באואר את תגובות ממשלת ארצות הברית ויהדות ארצות הברית בזמן השואה?</p>
100	<p>עמר ברטוב חייה ומותה של העיירה</p>
108	<p>יאן גרבובסקי אומדני האבדות בקרב יהודים פולנים מסתתרים, 1942–1945 : עיון מחודש בתובנות של יהודה באואר</p>
<hr/> <p style="text-align: center;">מארכיון בית לוחמי הגטאות</p> <hr/>	
123	<p>יסמין רון סדנת האומנים במחנה מכלן (מאלין), בלגיה</p>
136	<p>תקצירי המאמרים</p>
142	<p>על הכותבים</p>

דבר העורכים

אנו שמחים להציג לקהל הקוראים של "דפים" ולמצטרפים החדשים המתעניינים במחקר רב־תחומי של השואה את מאסף לה ומקווים שהמחקרים שמצאנו לנכון לפרסם בו יעוררו בהם עניין ויציגו חידושים.

המאמרים במאסף זה הם תרגום של החיבורים שנדפסו בגיליון המיוחד של המהדורה האנגלית של כתב העת שהוקדש להיסטוריון וחוקר השואה הנודע יהודה באואר לרגל יום הולדתו התשעים וחמישה שחל באפריל 2021.¹ אך טבעי היה שנבחר לתרגם את הגיליון לעברית לכבודו של פרופ' באואר, לוחם פלמ"ח בצעירותו, חבר קיבוץ שובל כארבעים שנה ומעמודי התווך של המכון ליהדות זמננו באוניברסיטה העברית ושל המכון הבינ־לאומי לחקר השואה ביד ושם.

כל מאמרי הגיליון המיוחד, פרי עטם של תלמידים ועמיתים של באואר המכירים אותו זה עשרות שנים, חבים במידה רבה את השראתם לעבודתו. תובנותיו של באואר מונחות בבסיסם של חיבורים אלו, המשלבים הרהורים אישיים על באואר המורה והמנטור עם סוגיות תיאורטיות ודיונים היסטוריוגרפיים שהיה לו בהם תפקיד מכוון – הכול כמתואר במבוא שלהלן. את כריכת הגיליון המיוחד מעטר דיוקן של באואר שצייר במיוחד הצייר והמאייר ניצול השואה יעקב גוטרמן, ואנו שולחים לו מכאן תודה מיוחדת על כך.

גם גיליון זה נחתם כרגיל במאמר המסתמך על תעודות מארכיון בית לוחמי הגטאות, הפעם מאמר של יסמין רון על יצירות האומנות שציירו אסירים יהודים במחנה המעבר מכלן (מאלין) בבלגיה בשנים 1942–1944. באחד מבתי המלאכה שהוקמו במחנה פעלה סדנת אומנים שבה עבדה בשירות המחנה קבוצה של אומנים יהודים, בעיקר ציירים. המאמר מספר את סיפורה של הסדנה ושל כמה מהאומנים שעבדו בה ואת סיפורו של המחנה דרך העבודות שציירו האומנים־האסירים במחתרת. המחברת מתמקדת בציירת אירן אברט, שהצליחה להציל רבים מהציורים ומסרה אותם לארכיון בית לוחמי הגטאות. המאמר מדגיש את חשיבותן התיעודית של יצירות אלו ומראה כיצד הן משלימות את העדויות שבכתב ושבעל פה. כמה מהדיוקנאות שציירו אומני הסדנה הם התיעוד האחרון של המציורים בהם קודם שגורשו אל מותם במחנות ריכוז והם משמשים מעין גלעד לזכרם. אנו מקווים שגם למאסף זה תהיה תרומה חשובה למחקר הרב־תחומי של השואה ולדיון על אודותיה.

העורכים

¹ כל המאמרים במאסף זה, פרט למאמרה של יסמין רון, ראו אור לראשונה בתוך: "A Special Issue of The Journal of Holocaust Research in Honor of Yehuda Bauer on His 95th Birthday", *The Journal of Holocaust Research* 36, 1 (2022).